

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בהר-בחקתי, תשס"ז
מספר 703מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

תוצרת חקלאית שקדושת שביעית בה

במצוות השמיטה בפרשת בהר כתוב: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך" (כה:ו). לפי פשוטו של מקרא יש כאן היתר לאכול גידולי שביעית. אך הרמב"ן רואה בפסוק זה לא רק היתר אלא אף מצווה שיש למנותה בספר המצוות (מצוות עשה ג), ואלה דבריו:

אמרה תורה בפירות שביעית: 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה'... ונכפלה זאת המצוה באמרו יתברך: 'ואכלו אביני עמך' (שמ' כג:יא). שלא אמר לאבינו עמך תעזוב אותם, כמו שאמר: 'לעני ולגר תעזוב אתם' (ויק' יט:י; כג:כב) בלקט ושכחה. אבל לשון אכילה מזכיר בהם הכתוב בכל מקום. לא נאמר בתורה שיש לעזוב את הפירות הללו או להפקירם, אלא שיש לאכול אותם, ומכאן שיש מצוות עשה מהתורה לאכול פירות שביעית.¹ יש המפרשים בדרך אחרת את כוונת הרמב"ן, והצד השווה שבהם הוא שאין מצווה לאכול פירות שביעית.²

כמה מתבטאת הקדושה בתוצרת החקלאית של השנה השביעית? כבר כתבו בעלי התוספות ש"אין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית, שצריך לנהוג בהן קדושת שביעית" (תוספות סוכה לט ע"א), ובכל זאת נציין כמה מהם בקצרה: העיקרון הוא שיש לאכלם בדרכים המקובלות והנפוצות בשנים רגילות, ויש להקפיד שלא לבזות אותם, לא להפסידם ולהשחיתם, ובכלל זה השאריות והקליפות, לא לנהוג בהם שימוש לא מקובל ולא לסחור בהם בדרכים המקובלות. כמו כן מאכלי אדם אין להאכיל לבעלי חיים ואין להוציאם לחוץ לארץ. בדינים הייחודיים לתוצרת חקלאית הגדלה בארץ ישראל גם בשנת שמיטה יש לראות פסגה ביחסי האדם ומזונו הקיומי.³ להלן נדגים זאת בכמה הלכות:

¹ כך פירשו הרב יצחק דילאון, מגילת אסתר (פירוש על ספר המצוות) מצוות עשה ג; הרב יום טוב אלגאזי בהלכות חלה לרמב"ן, סוף סי' ב; הרב שמעון בן צמח, הרשב"ץ זהר הרקיע, מצוות עשה סז, ועוד. הרמב"ן נוקט דרך זו (שיש מצווה לאכול פירות ולא רק מתן היתר) גם בעת מצור על אויבים במלחמה: "שנצטוינו כשנצור על עיר לאכול מן האילנות שבגבולה כל ימי המצור" (ספר המצוות, מצוות עשה ו). לדברי הרמב"ן, בעת מלחמת מצווה מותר לאכול מאכלות אסורות משלל האויב לא רק "בשביל פקוח נפש או רעבון בלבד הותר בשעת מלחמה. אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות וישבו בהן התיר להם שלל אויביהם. ולא בכל חלוצי צבא, אלא בארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו" (רמב"ן, דב' ו:י), שלא כדברי הרמב"ם (הל' מלכים ה, א) שכתב שמותר לאכול מאכלות אסורות משלל האויב במלחמת רשות ומצווה אך רק מחוסר ברירה ובשל פיקוח נפש.

² הרב משה קליערס (תורת הארץ, פרק ח ס"ק כה-כט) הסביר שאכן לדברי הרמב"ן מצוות עשה לאכול פירות שביעית, אך זו מצווה קיומית לא חיובית. הרב אברהם ישעיהו קרליץ (חזון אי"ש, שביעית סי' יד, ס"ק י) טוען שכוונת הרמב"ן לומר שהאיסורים החלים על פירות שביעית יסודם במצווה לאכול את הפירות, אך אין מצווה מיוחדת לאכול פירות שביעית. הרב יעקב יחיאל וינברג (שו"ת שרידי אש חלק ב סי' צ) טוען שכוונת הרמב"ן לומר שלא הבא מכלל עשה הוא, אך אין מצוות עשה חיובית לאכול פירות שביעית כמו שיש מצווה לאכול קודשים ותרומה. הרב שמואל הלוי וואזנר (שו"ת שבט הלוי חלק ד סי' רלב) כתב שאין מצווה בקום עשה לאכול פירות שביעית, אלא שאם יש פירות שיבואו לידי הפסד אם לא יאכלם, הרי יש מצווה לאכלם. ראו בהרחבה: הרב צבי כהן, פירות שביעית, עמ' רכז-רלב.

³ ראו בהרחבה: הרב עוזי קלכהיים, שירת אומה לארצה, עמ' קלה-קמג.

ברכות הנהנין: לפני כל אכילה ובכל מקום בעולם מברכים ומודים למי שברא את פרי העץ והאדמה, למי שהוציא את הלחם מהארץ, ולמי שהכול נהיה בדברו: "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו נהנה מקדשי שמים... וכאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל" (ברכות לה ע"א-ע"ב). הברכה מאפשרת ומתירה לאדם ליהנות מטובו של הקב"ה.

ברכה מעין שלוש: לאחר שאוכלים פת ומאפה מחמשת מיני דגן, פרות משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל ולאחר שתיית יין מברכים ברכה ייחודית – ברכה מעין שלוש, שבה אנו מבקשים: "והעלנו לתוכה ושמחנו בבניינה, ונאכל מפרייה ונשבע מטובה". ואם אכלו מגידולי ארץ ישראל, מסיימים: "על הארץ ועל פרותיה... על מחייתה... ועל פרי גפנה". היו שערערו על הבקשה "ונאכל מפרייה ונשבע מטובה" בטיעון "שאינן לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים מצוות התלויות בה" (טור אורח חיים סימן רח). הרב יואל סירקיס לא קיבל טיעון זה והשיב (בית חדש, סביב הטור שם):

הלא קדושת הארץ הנשפעת בה, מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ... ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו, ונאכל מפריה ונשבע מטובה. כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובה.

אכן כך ניבא ירמיהו (ב:ז): "ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה". וכך אומר נחמיה (ט:לו): "והארץ אשר נתתה לאבותינו לאכל את פריה ואת טובה".

מעשר: מגידולי ארץ ישראל יש להפריש תרומות ומעשרות וליתנם לכוהנים – תרומה גדולה, וללוויים – מעשר ראשון. גם מעשר בהמה ניתן לכוהנים. במשך ארבע שנים במחזור של שמיטה – בשנה הראשונה והשנייה, ברביעית ובחמישית – יש להפריש מעשר שני, ואת הפירות והירקות המעושרים יש לאכול בקדושה בתוך חומות ירושלים, כדברי הכתוב (דב' יד:כב-כג):

עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה. ואכלת לפני ה' א-להיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצהורך ובכורת בקרך וצאנך, למען תלמד ליראה את ה' א-להיך כל הימים.

אמנם אפשר לפדות את התוצרת החקלאית בכסף ולאחר מכן לעלות לירושלים ולקנות בכסף "בכל אשר תאוו נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך" (שם כו), ואולם לכתחילה יש לאכול את יבול הארץ.

מלבד הברכה והקדושה שיש בתוצרת הארץ, האכילה עצמה היא במקום קדוש, כדברי בעלי התוספות (בבא בתרא כא ע"א):

לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה.

קדושת שביעית: בתוצרת חקלאית הגדלה בארץ ישראל בשנת שמיטה יש קדושה ומעלה נוספת. מותר ואף מצווה לאכול פירות שביעית בכל מקום בארץ ישראל ולא רק בתוך חומות ירושלים באותן זהירויות והקפדות שצוינו לעיל. הרב שמואל בורנשטיין, האדמו"ר מסוכטשוב, מסביר שארץ ישראל ניתנת לנו לשנים שבין שמיטה לשמיטה לעבוד את האדמה ולשמרה, וזה לשונו:⁴

ובשנה השביעית שבה הארץ לנותן, וכל האוכלים מפירותיה, משולחן גבוה קזכי (=זוכים לאכול משולחנו של הקב"ה), ועל כן יש קדושה בפירות שביעית... ועל כן נאסרה עבודת קרקע, ונדרש הפקר הפירות לסלק שייכות הבעלים.

החיפוש אחר תוצרת חקלאית "ללא חשש שביעית" נראה כבריחה ונסיגה ממה שהתורה מדריכה אותנו. הכתוביות על תוצרת חקלאית "ללא חשש ערלה ושביעית" מציבות את גידולי השביעית במעמד פרות ערלה האסורים ללא תקנה. אדרבה, שנה זו מציבה אתגר גדול בהקפדה ובשמירה על הלכות שאין רגילים בהן במשך השנים שבין שמיטה לשמיטה. המטבח האישי של כל אחד מתקדש ומתעלה עוד. הפירות והירקות שעל השולחן הם משולחן גבוה, ולרמב"ן, כאמור, זו אף מצווה ייחודית לאכול מגידולי שביעית.

היחס המיוחד בשנה זו לגידולי הארץ מרענן את הקשר של מי שאיננו חקלאי לארץ ולתוצרתה ומחזק את ידיהם של עובדי האדמה, בשנה זו בפרט ובשאר השנים בכלל. חקלאות יהודית בארץ ישראל איננה רק צורך קיומי אלא גם ערך עצמי, ועל כן יש להעדיף תוצרת יהודית מקומית על פני יבוא מחו"ל או תוצרת נכרית. אכן "היתר המכירה" שנהוג כבר יותר ממאה שנה חיזק ומחזק אף הוא את החקלאות היהודית בארץ. ההיתר הוא נכון וכשר על פי ההלכה, וגם כיום אפשר להשתמש בו (למשל, על מנת לייצא תוצרת חקלאית לחו"ל), אך אין צורך לשמור בפירות אלו קדושת שביעית מעיקר הדין. העדפת גידולים שמקורם אצל חקלאים יהודים המשווקים את תוצרתם במסגרת אוצר

בית דין מזכה את האוכל מתוצרתם פעמיים: א. שותפות בעול וחיזוק החקלאות היהודית שמוגבלת אף היא בשנה זו, שהרי לא כל המלאכות החקלאיות מותרות, ב. קיום מצווה של אכילת תוצרת ובה קדושת שביעית.

הרב יהודה זולדן
המדרשה לנשים